

KADININ İNSAN HAKLARINDAN BİR SAPMA ÖRNEĞİ: KADININ CİNSEL SAKATLANMASI*

A DEVIATION EXAMPLE FROM WOMEN'S HUMAN RIGHTS: FEMALE GENITAL MUTILATION

Ayşen SEYMEN ÇAKAR**

Kadının cinsel sakatlanması,
uluslararası alanda tanınmış
bir insan hakları ihlalidir.
(UNICEF)¹

Özet: Kadının cinsel sakatlanması, tıbbi olmayan nedenlerle kadının dış cinsel organının kısmen veya tamamen çıkarılmasını veya kadın cinsel organlarına başka bir şekilde zarar verilmesini içerir. Kadının cinsel sakatlanmasının başlıca dört tür uygulaması vardır. Kadının cinsel sakatlanması, geleneksel bir uygulamadır. Kadının cinsel sakatlanması, Afrika, Orta Doğu ve Asya'da uygulanmakla birlikte en yaygın uygulaması Afrika'dadır. Kadının cinsel sakatlanması çoğunlukla bebeklik ile on beş yaş arasındaki kız çocuklarına uygulanmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/104 sayılı kararıyla kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nin 2. maddesinde kadının cinsel sakatlanması ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, kadına yönelik şiddet eylemleri olarak açıkça sayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü, kadının cinsel sakatlanması uygulamasının, kadın ve kız çocukları üzerinde hiçbir sağlık yararına sebep olmadığı gibi birçok sağlık sorununa yol açtığını ve kadının cinsel sakatlanmasının, kadın ve kız çocuklarının insan haklarının bir ihlali olduğunu; cinsiyetler arasındaki köklü eşitsizliği yansıttığını ve kadınlara karşı aşırı bir ayrımcılık biçimi oluşturduğunu belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadının Cinsel Sakatlanması, Kadına Yönelik Şiddet, Kadının İnsan Hakları, Kültürel Görecelilik

* Bu yazı araştırma ve yayın etiğine uygundur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, aysenseymencakar@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3843-6120, Makalenin Gönderim Tarihi: 05.05.2021 Kabul Tarihi: 06.05.2021

¹ UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

Abstract: Female genital mutilation involves the partial or total removal of external female genitalia or other injury to the female genital organs for non-medical reasons. Female genital mutilation is classified into four major types. Female genital mutilation is a traditional practice. Although female genital mutilation is practiced in Africa, the Middle East and Asia, its most common practice is in Africa. Female genital mutilation is mostly applied to girls between the ages of infancy and the age of fifteen. Female genital mutilation and other traditional practices that harm women are explicitly counted as acts of violence against women in Article 2 of the Declaration on the Elimination of Violence Against Women, adopted by the United Nations General Assembly's decision dated December 20, 1993 and numbered 48/104. The World Health Organization states that female circumcision does not cause any health benefits for women and girls, but also causes many health problems and that female circumcision is a violation of the human rights of women and girls; It states that it reflects the deep-rooted inequality between the sexes and creates an extreme form of discrimination against women.

Keywords: Female Genital Mutilation, Violence Against Women, Women's Human Rights, Cultural Relativity

1. GİRİŞ

Kadının cinsel sakatlanması, tıbbi olmayan nedenlerle kadının dış cinsel organının kısmen veya tamamen çıkarılmasını veya kadın cinsel organlarına başka bir şekilde zarar verilmesini içeren bir uygulamadır. Kadının cinsel sakatlanması, uygulama sonrası gerçekleşebilecek acil komplikasyonların yanı sıra daha uzun vadede ortaya çıkabilecek bazı komplikasyonlara da yol açabilir. Kadının cinsel sakatlanmasının ortaya çıkışı ile ilgili az miktarda bilgi bulunmakla birlikte ilk olarak milattan önce, Mısır'da uygulandığına ilişkin deliller elde edilmiştir. Afrika (Batı-Doğu ve Kuzeydoğu bölgelerinde), Orta Doğu ve Asya'da kadının cinsel sakatlanmasının yoğunlaştığı 30 ülkede bugün yaşayan 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadına, kadının cinsel sakatlanması uygulaması gerçekleştirilmiştir. Kadının cinsel sakatlanması çoğunlukla bebeklik ile on beş yaş arasındaki kız çocuklarına uygulanmaktadır. Kadının cinsel sakatlanmasının başlıca dört tür uygulaması vardır. Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu), UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu), CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi) gibi pek çok uluslararası organ, kadının cinsel sakatlanması uygulamalarının tümünü, kadının insan haklarının bir ihlali olarak nitelendirmektedirler. Kadının cinsel sakatlanması, ülkemizde uygulanmamakla birlikte özellikle ülkemize gelen göçmenler sebebiyle bilinir hale gelmiş

ve genellikle tıp alanında çalışan öğretim üyeleri tarafından inceleme konusu edilmiştir. Kadının cinsel sakatlanması geleneksel bir uygulamadır. Bu geleneksel uygulama ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/104 sayılı kararıyla kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nin 2. maddesinde kadına yönelik şiddet eylemleri olarak açıkça sayılmıştır. Konunun, ülkemizde, hukuki açıdan incelemesi ise sınırlı sayıdadır. Bu çalışmada amaçlanan, kadının cinsel sakatlanması konusunun tanıtılması ve kadının insan haklarına aykırı bir uygulama olduğunun vurgulanmasıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışma başlığında, insan hakları terimi yerine kadının insan hakları ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir. Kadının insan hakları terimi bazı düşünürlerce, “kadın, bir insan olduğuna göre, insanın insan hakları” şeklinde bir söylem anlamına gelir ve bu sebeple kullanılması doğru değildir, şeklinde eleştirilmektedir. Bu sebeple, bu çalışmanın daha başlangıç kısmında, söz konusu terimin seçilme nedenini açıklamak gerekli hale gelmiştir. Öncelikle, bu tür bir yaklaşımın, kadının insan hakları konusunu hafife indirdiğini belirtmek gerekir. Konuya bu tür bir yaklaşımla bakıldığında, çocuk hakları şeklinde bir inceleme alanının olması da eleştiri konusu edilebilir ki bu doğru bir tutum olmayacaktır. Aynı tartışmanın, engelli şahısların ya da yaşlıların insan haklarının incelenmesinde de ortaya çıkabilmesi mümkündür. Şüphesiz ki, anılan gruplar, belli özellikleriyle ayrılmış insan gruplarıdır. Dolayısıyla, sahip oldukları haklar da insan haklarıdır. Bu alanlar, insan hakları hukukunun ayrılmaz parçalarıdır. Dinçkol'un² da belirttiği gibi kadının insan hakları, insan haklarından ayrı bir kategoriye ya da insan haklarının alt kategorisini oluşturmaz. Kadınların insan hakları, evrensel insan haklarının vazgeçilmez, ayrılmaz ve bölünmez bir parçasıdır. Ama biliyoruz ki, sadece kadın olmalarından dolayı, kadınların insan hakları ağır ihlallere uğramaktadır, bu sebeple kadınların insan hakları ayrıca ele alınmayı gerektirmektedir.

² Bihterin Vural Dinçkol, “Kadının İnsan Hakları”, İnsan Hakları Hukuku ve Kadın, Der. Bihterin Vural Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2003, s. 13.

Toplum içinde bazı gruplar kırılgan olarak nitelendirilmektedir. Bunun sebebi bazı özelliklerinden dolayı örselenmeye ve hasar görmeye daha açık olmalarıdır. İncinebilir kişi (vulnerable people) kavramı kendini korumaya gücü yetmeyen, çeşitli ihtiyaçlarını karşılama noktasında dışarıya bağımlı, istismar edilmeye daha açık bireyleri ifade etmektedir. Bu bireyler koruma ve pozitif ayrımcılığa daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.³ Kırılgan gruplar olarak belirtilen bu grupların dezavantajlı gruplar olarak isimlendirilmesi de mümkündür. Doğuştan gelen veya kültürel faktörlere bağlı olarak toplumda mevcut kaynaklardan yeterli ölçüde yararlanamayan, sosyal dışlanma ve marjinalleşme ile birlikte çeşitli risk faktörlerine açık olan sosyal gruplar, savunmasız ve dezavantajlı grup olarak adlandırılmaktadır.⁴ Yaşlılar, fiziksel ya da zihinsel engeli olan kişiler, çocuklar, suçlular, madde bağımlıları, gebe kadınlar, evsizler, mülteciler, öğrenme güçlüğü çekenler vs. bu grup içerisinde sayılabilir. İncinebilir gruplarda ifade edilen 'güçsüzlük' bireysel bir yetersizlik değil, toplumun geri kalanından ayrılan özellikleri sebebiyle onlara atfedilen imkânsızlıklarla ilişkilidir.⁵ Sadece cinsiyetleri sebebiyle insan hakları yoğun bir şekilde ihlal edilen kadınların da kırılgan gruplar içerisinde sayılabilmesi mümkündür. Anayasamız da "Kanun Önünde Eşitlik" başlığını taşıyan 10. maddesinde öncelikle herkesin ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu belirttiğinden sonra ikinci fıkrasında, kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduklarını ve devletin bu eşitliği yaşama geçirme yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiş; bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağını açıkça vurgulayarak pozitif ayrımcılık düzenlemesine yer vermiştir.

Konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynak taraması yapıldığında da kadının insan hakları teriminin, günümüzde yaygın bir kullanımının olduğu görülecektir. Bu sebeple, çalışmada kadının insan hakları teriminin kullanımı tercih edilmiştir.

³ Gizemnur Kordalı, "Pandemi Sürecinde Çalışanlara Yönelik Riskler Çalışana Destek ve Özbakım", <https://idealsosyalhizmet.com/icerik/uploads/2020/08/Pandemi-surecinde-calisanaya-yonelik-riskler-calisanaya-destek-ve-ozbakimmm.pdf/>, 09.02.2021, s. 17.

⁴ Hatice Büşra Can, "Olağanüstü Durumlarda Geliştirilen Sosyal Politikaların Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkisinin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi: Covid-19 Pandemisi Türkiye Örneği", Sosyal Hizmet, Temmuz-Aralık 2020, s. 47.

⁵ Kordalı, a.g.m., s. 17.

Kadının cinsel sakatlanması, female circumcision (kadın sünneti), female genital mutilation (kadının cinsel sakatlanması), female genital cutting (kadının genital kesimi) gibi farklı isimlerle kullanılmakla birlikte, Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF gibi uluslararası örgütler tarafından female genital mutilation yani kadının cinsel sakatlanması teriminin kullanıldığı görülmektedir. Kadının cinsel sakatlanması, dini bir kural olmamakla birlikte, uygulamanın kısmen Müslümanlar tarafından da gerçekleştirildiği bilinmektedir. Müslüman yazarlar tarafından, kadın sünneti kavramının tercih edildiği, ülkemizde, konu hakkında ve genellikle tıp alanında yapılan çalışmalarda da kadın sünneti isimlendirmesinin kullanıldığı görülmektedir. Fakat belirtmek gerekir ki, bu isimlendirme, uygulamanın dinsel bir uygulama olduğu yönünde yanlış bir algıya sebep olmaktadır. Kadın sünneti terimi, kadın cinsel organının dinsel gereklilikler sebebiyle kesilmesi şeklinde anlaşılmaya uygundur. Kadının genital kesimi terimi ise dinsel gereklilikler vurgusu olmaksızın kadının cinsel organının kesilmesi olarak nitelendirilebilir. Oysaki, kadının cinsel sakatlanması, yalnızca kadının cinsel organının kesilmesi işleminden ibaret olmayıp, iğneleme, dağlama, delme, dikme gibi farklı uygulamalarla da yerine getirilmektedir. Bu sebeple, kadının cinsel sakatlanması, kadının genital kesimini kapsamakla birlikte ondan farklı türlerde işlemleri de bünyesinde barındıran daha geniş bir uygulamadır. Dinsel gerekliliklere dayanmaması sebebiyle de sünnet olarak adlandırılması doğru değildir. Oysaki cinsel sakatlama ifadesi, daha başlangıçta, bu uygulamanın insan haklarına aykırı olduğunu yansıtmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada, kadın sünneti kavramı yerine daha kapsayıcı ve hukuken daha uygun bir kavram olan ve uluslararası literatürde de benimsenmiş olan kadının cinsel sakatlanması teriminin kullanımı tercih edilmiştir.

3. GENEL OLARAK KADININ CİNSEL SAKATLANMASI UYGULAMASI

Kadının cinsel sakatlanması (female circumcision, female genital mutilation, female genital cutting), eksternal genital organların kısmen veya tamamının alınması işlemidir. Kadının cinsel sakatlanması, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “medikal sebepler dışında, eksternal kadın genital organlarının kısmen veya tamamen çıkarılması veya kadın genital organlarına başka şekillerde zarar verilmesini içeren tüm iş-

lemler” olarak tanımlanır.⁶ Dünya Sağlık Örgütü, kadının cinsel sakatlanması uygulamasının, kadın ve kız çocukları üzerinde hiçbir sağlık yararına sebep olmadığı gibi şiddetli kanamaya ve idrar yapma sorunlarına ve daha sonra kistlere, enfeksiyonlara, ayrıca doğum komplikasyonlarına ve yeni doğan ölüm riskinde artışa neden olabileceğini, kadının cinsel sakatlanmasının, kadın ve kız çocuklarının insan haklarının bir ihlali olduğunu; cinsiyetler arasındaki köklü eşitsizliği yansıttığını ve kadınlara karşı aşırı bir ayrımcılık biçimi oluşturduğunu belirtmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, bu uygulamanın aynı zamanda bir kişinin sağlık, güvenlik ve fiziksel bütünlük haklarını, işkence ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleden uzak olma hakkını ve işlemin ölümle sonuçlanması durumunda yaşama hakkını ihlal ettiğini vurgulamaktadır.⁷ Ayrıca kadının cinsel sakatlanması uygulamasına maruz kalan kız çocuklarının, çocuk gelin olma ve okulu bırakma riski artmakta, bu da kendileri ve toplumları için daha iyi bir gelecek inşa etme yeteneklerini tehdit etmektedir.⁸

3.1. Yol Açtığı Sağlık Sorunları

Kadının cinsel sakatlanması; şiddetli acı, aşırı kanama (kan kaybetme), genital doku şişmesi, ateş, tetanoz gibi enfeksiyonlar, idrar problemleri, yaraların iyileşme sorunları, çevreleyen genital dokuda yaralanma, şok ve ölüm gibi bazı acil komplikasyonlara sebep olabilir. Uygulama sonrası gerçekleşebilecek bu tür komplikasyonların yanı sıra daha uzun vadede ortaya çıkabilecek bazı komplikasyonlar da söz konusudur. Ağrılı idrara çıkma, idrar yolu enfeksiyonları gibi idrar problemleri; akıntı, kaşıntı, bakteriyel vajinoz ve diğer enfeksiyonlar gibi vajinal problemler; ağrılı adet kanaması, adet kanının akmasında zorluk gibi adet sorunları; yara dokularının oluşması; cinsel ilişki sırasında ağrı, tatmin azalması gibi cinsel sorunlar; zor doğum, aşırı kanama, sezaryen, bebeği ayıltma ihtiyacı ve yeni doğan ölümleri gibi

⁶ A. Filiz Aşşar, Serdal Kanuncu ve H. Levent Keskin, “Kadın Sünneti”, Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik, 2008, 18/5, s. 321-322.

⁷ World Health Organization, “Female Genital Mutilation”, 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

⁸ UNICEF, “Female Genital Mutilation”, September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

doğum komplikasyonları riskinin artması; vajinal açıklığın kapatılması veya daraltılması ya da cinsel ilişki ve doğum için daha sonra kapalı vajinanın kesilerek açılmasına ihtiyaç duyulması sebebiyle yeni ameliyatlara gereksinim duyulmasına yol açması⁹; depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu, kendine güvenmeme gibi psikolojik sorunlar bu komplikasyonlar arasında sayılabilir.¹⁰

3.2. Yoğun Olarak Uygulandığı Coğrafya

Kadının cinsel sakatlanması uygulamasının ortaya çıkışı ile ilgili az miktarda bilgi bulunmakla birlikte ilk olarak milattan önce, Mısır'da bazı kadın mumyalar üzerinde gözlemlenen ve duvar resimlerinde ayrıntılı olarak resmedilen kadının cinsel sakatlanması vakası, bu geleneğin çok eskilere dayandığını ve uzun yıllardır devam ettiği görüşünü desteklemektedir.¹¹ Yunan tarihçi Herodot, M.Ö. beşinci yüzyılın ortalarında Mısır'ı ziyaret ettiğinde, orada erkek sünneti ve kadının cinsel sakatlanması uygulamasının yapıldığını tespit etmiştir. İngiliz müzesinde bulunan ve M.Ö. 163 tarihli bir Yunan papirüsü, Memphis'te çeyizlerini aldıkları yaşlarda kız çocuklarına yapılan operasyonlardan bahsetmektedir.¹²

Erkek sünneti ve kadının cinsel sakatlanması, Sahra altı ve Kuzey Afrika'nın geleneksel kültürlerinde, Müslüman Orta Doğu'da, Yahudi diasporasında, Avustralya Aborjinlerinde, Pasifik Adaları'nda, Güneydoğu Asya'da ve başka yerlerde çeşitli şekillerde uygulanmaktadır.¹³ Kadının dış cinsel organının kısmen veya tamamen çıkarılması şeklinde uygulanan kadının cinsel sakatlanması, genellikle genç kız-

⁹ Bazen genital doku, doğumdan sonra da dahil olmak üzere birkaç kez tekrar dikilir, bu nedenle kadın tekrar tekrar açma ve kapama prosedürlerinden geçirdiğinden hem anlık hem de uzun vadeli riskler daha da artar. World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

¹⁰ World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

¹¹ Senem Soyer, "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", *Ekev Akademi Dergisi*, Yaz 2014, Yıl: 18, S. 60, s. 404.

¹² Leonard J. Kouba ve Judith Muasher, "Female Circumcision in Africa: An Overview", *African Studies Review*, March 1985, Vol. 28, No.1, s. 95.

¹³ Eric K. Silverman, "Anthropology and Circumcision", *Annual Review of Anthropology*, 2004, Vol. 33, s. 419.

ları kadınlığa ve evliliğe hazırlayan geçiş töreninin bir unsuru olarak, yüzyıllardır Afrika'nın bazı bölgelerinde uygulanmaktadır.¹⁴ Kadının cinsel sakatlanması uygulaması, dünyanın hiçbir yerinde Afrika ülkelerinde olduğu kadar yaygın değildir.¹⁵ Afrika (Batı-Doğu ve Kuzey-doğu bölgelerinde), Orta Doğu ve Asya'da kadının cinsel sakatlanması uygulamasının yoğunlaştığı 30 ülkede¹⁶ bugün yaşayan 200 milyondan fazla kız çocuğu ve kadına, bu uygulama gerçekleştirilmiştir. Kadının cinsel sakatlanması, çoğunlukla bebeklik ile on beş yaş arasındaki kız çocuklarına uygulanmaktadır.¹⁷ UNICEF, yılda dört milyondan fazla kız çocuğunun, kadının cinsel sakatlanması riski altında olduğunu, kız çocuklarının genellikle on beş yaşından önce uygulamaya maruz kaldıklarını, Covid-19 sebebiyle okulların kapatılması ve kız çocuklarını bu zararlı uygulamadan korumayı amaçlayan programların aksatılmasının, önümüzdeki yıllarda daha fazla kadının cinsel sakatlanması uygulamasının yapılmasına sebep olabileceğini belirtmektedir.¹⁸

3.3. Kadının Cinsel Sakatlanmasının Türleri

Kadının cinsel sakatlanmasının başlıca dört tür uygulaması vardır. Birinci tür uygulama, klitoral glansın (kadın üreme organlarının

¹⁴ Frances A. Althaus, "Female Circumcision: Rite of Passage or Violation of Rights?", *International Family Planning Perspectives*, September 1997, Vol. 23, No. 3, s. 130.

¹⁵ Kouba ve Muasher, a.g.m., s. 95.

¹⁶ UNICEF, ülke sayısını 31 olarak belirtmekte ve kadının cinsel sakatlanması uygulamalarının yarıdan fazlasının, Mısır, Etiyopya ve Endonezya'da gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>. Etiyopya'da 1957 yılında Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile kadının cinsel sakatlanması yasaklanarak açıkça bir suç olarak düzenlenmiştir. Kadının cinsel sakatlanması eylemlerini kapsayan yeni Ceza Kanunu'nun bu eylemler için getirdiği cezalar, özellikle ülkenin kırsal kesimlerinde kadının cinsel sakatlanması gibi zararlı geleneksel uygulamaların yüksek oranda görülmesi karşısında, hâlâ yeterli değildir. Kadının cinsel sakatlanmasının, kadınlar üzerindeki olumsuz etkisi ile kıyaslandığında cezaların düşük kaldığını kabul etmek gerekmektedir.

Foziya Feleke Geletu, "Etiyopya Kadın Hakları Hukuku", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C. 9, S. 1, s. 309.

¹⁷ World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

¹⁸ Örneğin Senegal'de kız çocuklarının yüzde sekseninden fazlası, kadının cinsel sakatlanması uygulamasına tabi tutulmaktadır. Aileler, kız çocuklarının toplumdaki dışlanacağı endişesi ile bu uygulamaya razı olmak zorunda kalmaktadır. UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

hassas bir parçası olan klitoris dış ve görünür kısmı) ve/veya sünnet derisinin/klitoral başlığın (klitoral glanı çevreleyen deri kıvrımı) kısmen veya tamamen çıkarılmasıdır. İkinci tür, klitoral glans ve labia minoranın (vulvanın iç kıvrımları), labia majoranın (vulvanın dış derisinin dış kıvrımları) çıkarılmasıyla veya çıkarılmadan kısmen veya tamamen çıkarılmasıdır. İnfibülasyon olarak da bilinen üçüncü tür, bir kapak contası oluşturarak vajinal açıklığın daralmasıdır. Kapatma işlemi, klitoral sünnet derisi/klitoral başlık ve penis başının çıkarılmasıyla veya çıkarılmadan, bazen dikiş yoluyla labia minora veya labia majoranın kesilmesi ve yeniden konumlandırılmasıyla oluşturulur. Dördüncü tür, tıbbi olmayan amaçlarla kadın cinsel organına yönelik diğer tüm zararlı prosedürleri içerir, örneğin genital bölgeyi iğneleme, delme, kazıma, oyma ve dağlama gibi. Dünya Sağlık Örgütü, kadının cinsel sakatlanmasının tüm türlerine ve kadının cinsel sakatlanmasını gerçekleştiren sağlık hizmeti sağlayıcılarına karşı olduğunu açıkça belirtmektedir.¹⁹

Kadının cinsel sakatlanmasının bir türü olan infibülasyon işlemine karşı deinfibülasyon işlemi gerçekleştirilmektedir. Deinfibülasyon, infibüle edilmiş bir kadının kapalı vajinal açıklığının kesilmesi pratiğini ifade eder; Dünya Sağlık Örgütü'ne göre deinfibülasyon uygulaması, genellikle sağlığı ve refahı iyileştirmenin yanı sıra cinsel ilişkiye izin vermek veya doğumu kolaylaştırmak için gereklidir.²⁰

3.4. Kadının Cinsel Sakatlanmasının Uygulayıcıları

Genital kesim/sakatlama uygulamasına yönelik birçok itiraz, bu işlemin yapıldığı koşullarla da ilgilidir. Bir insan hakları örgütü olan Uluslararası Af Örgütü, operasyonun sıklıkla künt aletler (cam parçacıkları veya teneke kutular) kullanılarak gerçekleştirildiğini asepti/antisepti ve anestezi/analjezi olmadan yapıldığını bildirmektedir.²¹

¹⁹ World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

²⁰ World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

²¹ Nüket Örnek Büken, "İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti", *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 2019, 20/2, s. 20.

Genital bölgeye herhangi bir anestezi işlemi yapılmadan bıçak, traş bıçağı, keskin cam parçaları ve teneke kenarları kullanılarak yapılan bu işlem, sonrasında ağaç dikenleri, kemik çiviler, iğne, hayvan kılları ve deriden elde edilen iplikler kullanılarak iyileştirilmeye çalışılmaktadır.²²

Bugün için tüm kız çocuk cinsel sakatlamalarının yaklaşık %18'i sağlık çalışanlarınca yapılmakta ve kız çocuklarında cinsel sakatlama, özellikle Uzak Doğu ülkelerinde giderek daha tecrübeli sağlık çalışanları tarafından yapılırken, Afrika'da kötü hijyen koşullarında anestezisiz bir şekilde uygulanmaktadır. Kadının cinsel sakatlanmasının, tarihsel uygulama olarak önceden geleneksel uygulayıcılar tarafından yapıldığı ve bu uygulayıcılar tarafından işlemin anestezisiz olarak herhangi bir kesme aparatı (bıçak, makas, jilet vb.) kullanılarak gerçekleştirildiği bildirilmektedir. Bu durum tepki aldığından, uygulamanın profesyonel uygulayıcılar tarafından (doktorlar, hemşireler, ebeler, sağlık personeli) daha hijyenik koşullarda gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir.²³

UNICEF de bugün kadının cinsel sakatlanması uygulamasının tıbbileştirildiği ve prosedürün sağlık hizmeti uygulayıcılarınca gerçekleştirildiğini, dünya çapında elli iki milyon kadın ve kız çocuğunun yani kadının cinsel sakatlanması uygulamalarının yaklaşık dörtte birinin sağlık personeli tarafından uygulamaya tabi tutulduğunu, fakat uygulamanın tıbbileştirilmesinin, sadece tıp etiğini ihlal etmekle kalmayıp, aynı zamanda uygulamayı meşrulaştırma ve sağlıkla ilgili olumsuz sonuçları olmadığı izlenimini verme riski taşıdığını ve bu sebeple uygulamanın tıbbileştirilmesinin de endişe verici olduğunu, nerede ve kim tarafından yapılırsa yapılsın, kadının cinsel sakatlanmasının asla güvenli olmadığını vurgulamaktadır.²⁴

²² Zehra Baykal Akmeşe ve Ayşegül Bilge, "Kadın Sünnetinin Kadının Ruhsal Durumuna Etkisi", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2014, 30/1, s. 105.

²³ Recep Erin, "Tüm Yönleriyle, Yanlış, Geleneksel, Yıpratıcı, Tıp Dışı Bir Uygulama Olan Kadın Sünneti", *Scientific Developments*, Ed. Mehmet Dalkılıç, Gece Akademi, Ankara, 2019, s. 138.

²⁴ UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

4. KADININ CİNSEL SAKATLANMASININ, İNSAN HAKLARI VE KÜLTÜREL GÖRECELİLİK TEZLERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsan hakları, insanın, başka bir özelliğe indirgenmeksizin sırf insan olması sebebiyle doğuştan sahip olduğu, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez nitelikte hak ve hürriyetleri demektir. İnsan hakları kavramı, insan onuru kavramından kaynaklanmaktadır ve insan onurunu gerçekleştirme amaçlamaktadır. İnsan onuru ise insanın sırf insan olması sebebiyle değerli ve saygıya layık bir varlık olması şeklinde tanımlanabilir.²⁵ İnsan hakları, tanımı ve öznesi gereği evrensel niteliktedir. Çünkü insan hakları, insanın sırf insan olması sebebiyle sahip oldukları haklardır. Gülmez'in²⁶ de belirttiği gibi kuramsal olarak özü ve öznesi gereği coğrafi sınır tanımayan, sınırlar ötesi bir kavram olan, ilkece ne insandan insana ne devletten devlete değişen insan haklarının, öznesi de böyle olmasını gerektirir. Bu sebeple, insan haklarına evrensellik niteliği kazandıran asıl ölçüt, insan haklarının öznesi olan insan ölçütüdür.

Günümüzde, birbirinden farklı temel kültürel değerlere bağlı olan ve dolayısıyla hukuk sistemleri de farklı olan çeşitli devletlerin değerlendirilmesinde, insan hakları kavramı özel bir önem kazanmıştır. Herhangi bir hukuk sisteminin gerek hukuk kurallarının yapılmasında gerek bu kuralların uygulanmasında, insan hakları ülküsünü gerçekleştirmeye yaklaştığı ölçüde, adalete de yaklaştığı söylenebilir.²⁷

1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren, insan haklarının evrenselliği görüşü karşısında ortaya atılan evrensellik- kültürel rölativite tartışmalarında, rölativistlere göre insan hakları, tarihsel ve mekânsal olarak Batı'ya özgüdür ve bu nedenle de mevcut insan hakları anlayışı, Batılı olmayan kültürler bakımından geçerli olmaz.²⁸

²⁵ Ayşen Seymen Çakar, "Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru", Hukukun Gençleri Sempozyumu 3 Hukuk Felsefesi, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Antalya Barosu, 2012, s. 3.

²⁶ Mesut Gülmez, "İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar", Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu 22-23 Ekim 2009 Akdeniz Üniversitesi Antalya Bildiri Kitabı, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 2009, s. 8.

²⁷ Rona Aybay, İnsan Hakları Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 123.

²⁸ Esra Demir, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", MÜHF-HAD, C. 14, S. 3, s. 210.

Kadının insan hakları alanında, CEDAW, çok net olarak kültürel görecelik kavramını kadınların insan haklarında kabul etmeyen bir yaklaşıma sahiptir. Sözleşmenin temel anlayışı kadınların insan haklarının, evrensel insan haklarının bir parçası olduğu varsayımıdır. İnsan hakları ve temel özgürlükler kadınlar için de erkekler için olduğu kadar geçerlidir; aynı şekilde kadınların insan hakları bütün ülkelerde ve bütün kadınlar için geçerlidir. CEDAW'a göre ülkeye, koşullara, tarihe veya kültüre bağlı olarak farklı kadınların insan hakları standartları uygulanması söz konusu olamaz. Sözleşmenin denetlenmesinden sorumlu komitenin yorumu da hep bu yönde olmuştur.²⁹

Kadının cinsel sakatlanması konusu da insan haklarının evrenselliği ve kültürel görecelik tezleri bağlamında incelenmektedir. İnsan haklarının evrenselliğini savunan düşünürler ve uluslararası organlar, söz konusu uygulamayı insan haklarının ağır bir ihlali olarak nitelendirirken; rölativistler ise geleneksel bir uygulama olduğu ve Batılı değerler bağlamında eleştirilmesinin, kibirli bir bakış açısı olduğunu savunmaktadırlar.

Gallo'ya göre³⁰ her biri az ya da çok barbarca olan çeşitli yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen kadının cinsel sakatlanmasının en dramatik türü infibülasyondur. Konuyu, kültürel dinamikleri dikkate alan bir yaklaşımla inceleyen Özenç'e göre ise³¹ kadının cinsel sakatlanmasına Batılı devletlerin bakışı, emperyalist devletlerin sömürgeleştirdiği topraklarda yaşayan kadınları, erkeklerin baskısından kurtarmak söylemi altında sömürge yönetimlerini meşrulaştırmayı amaçlayan, kültürel dinamikleri hiçe sayan emperyalist bakış açılarını yansıtmaktadır. Örneğin başta Amerika olmak üzere Avrupa ülkelerinde 1980 sonrasında giderek yaygınlaşan, cinsel açıdan hiçbir sağlık sorunu olmayan kadınlar tarafından tercih edilen ve estetik kaygılarla gerçekleştirilen vajina ameliyatları, kadının cinsel sakatlanması uygulamasının çektiği

²⁹ Feride Acar, "Kadınların İnsan Hakları Hukuku Birinci Oturum Konuşması", İnsan Hakları Hukuku ve Kadın (2 Mayıs 2003) Türkiye'de Kadın Sorunları Paneli (14 Mart 2002), Yayına Hazırlayan: Bihterin Vural Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:6, İstanbul, 2003, s. 25.

³⁰ Pia Grassivaro Gallo, "Female Circumcision in Somalia: Some Psychosocial Aspects", *Genus*, Gennao-Giugno 1985, Vol. 41, No. 1/2, s. 133.

³¹ Berke Özenç, "Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşıma Doğru", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2006, C. LXIV, S. 2, s. 152-153.

tepkileri çekmemekte ve barbarlık ya da iğrenç bir uygulama olarak nitelendirilmemektedir. James'e göre de³² Batı'nın, kadının cinsel sakatlanmasına olduğu gibi Hint sati geleneği,³³ Çin'in ayak bağlama geleneği ve Arap örtünme ve peçe takma gelenekleri gibi uygulamaları dehşet verici bularak, kınayıcı tepkiler vermesindeki kibirli algı açıkça görülmektedir. Bu algı, Batı'nın alışılmadıklara karşı basit duyarsızlığını yansıtmaktadır. Bu kibirli algı, ezilen ötekiler olarak nitelendirilenlerin çok yönlü karmaşıklığının ve toplumlar içindeki ve arasındaki iç ve dış ilişkilerin vizyonlarını gizlerken bile yabancı düşmanlığını beslemektedir.

Kadının cinsel sakatlanması uygulaması farklı sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Bu kadar riskli bir işlemin yüzyıllardır devam etmesinin nedeni, uygulamanın ailenin onurunu koruduğu ve kadının, kötülüklerden uzak kalmasını sağladığı düşüncesidir.³⁴ Bazı topluluklar, bunu kız çocuklarının cinselliğini kontrol etmenin veya iffetlerini korumanın bir yolu olarak kabul eder. Diğerleri, kız çocuklarını, evlilik veya doğurganlık için bir ön koşul olarak kadının cinsel sakatlanması uygulamasını geçirmeye zorlar. Uygulamanın en yaygın olduğu yerlerde, toplumlar bunu genellikle kız çocukları için bir geçit töreni olarak görür. Kadının cinsel sakatlanması, dini bir uygulama değildir. İslam veya Hristiyanlık dinleri tarafından desteklenmemektedir, ancak dini anlatılar genellikle onu haklı çıkarmak için kullanılmaktadır.³⁵ Örneğin, Mısır'da kadının cinsel sakatlanması uygulamasının ulusal hukukta yasaklanmasının ardından, El Ezher Üniversitesi öğretim üyelerinin bir kısmı, bu uygulamanın İslam'ın bir parçası ve kadınları onurlandıran bir uygulama olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.³⁶

³² Stanlie M. James, "Shades of Othering: Reflections on Female Circumcision/Genital Mutilation", *Signs*, Summer 1998, Vol. 23, No. 4, s. 1034.

³³ Karşı görüş için bakınız Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2015, S. 120, ss. 73-87.

Ayşen Seymen Çakar, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Çeyiz Cinayetleri", *Osmaneli'den 21. Yüzyılı Okumak Bildiriler Kitabı*, Ed. Murat Erçan, Ali Ayata ve Sultan Ece Altınok Çalışkan, Ss. 1698-1703.

³⁴ Kürşat Avcı ve Kaan Özdedeli, "Kadın Cinselliği ve Kültürel Farklılıklar", *Kadın Cinsel Sağlığı*, 2015, jag.journalagent.com/E.T. 01.05.2021, s. 225.

³⁵ UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T. 28.04.2021>.

³⁶ Özenç, a.g.m., s. 148.

Kadının cinsel sakatlanması, hatalı şekilde Müslüman toplumlarla özdeşleştirilmekle birlikte gerçekte bu uygulama birçok Müslüman ülkede (Arabistan'ın ve Körfez bölgesinin büyük kısmı, Kuzey Afrika, Anadolu, Balkanlar ve Orta Asya) bilinmez; yaygın olduğu ülkelerde ise (Mısır ve Orta Afrika-bilhassa Etiyopya, Somali, Kenya, Nijerya ve Sudan) Müslüman kesimde daha fazla rağbet görmeye beraber o bölgeye has bir âdet şeklinde genellikle toplumun -yerel, Hristiyan ve Etiyopya Yahudisi- diğer dini/etnik gruplarınca da icra edilmektedir. Bu uygulamanın Güneydoğu Asya'daki (Malezya, Endonezya ve Singapur) varlığı ise doğrudan İslâm'ın etkisinden ziyade bu uygulamanın yaygın olduğu bölgelerden göç eden Müslümanların gittikleri yerlerde bunu kültürel bir âdet halinde devam ettirmelerinin sonucudur. Öte yandan kadının cinsel sakatlanması uygulamasına Avustralya'nın bazı yerli kabileleriyle bir kısım Latin Amerika ülkelerinde (Brezilya, Meksika ve Peru) rastlanmaktadır.³⁷

Sonuç olarak söylemek gerekirse, kadının insan hakları, bugün, dünya çapında başta yaşama hakkı olmak üzere yaygın olarak ihlal edilmektedir. İhlal sebepleri, sosyal, kültürel, iktisadi, eğitimsel vs. pek çok kavramla eşleştirilerek incelenebilir. Hangi kavram altında incelenirse incelenir, kadının insan haklarının ihlalinin, bir hukuk ihlali olduğu gerçeği yadsınamaz. Dolayısıyla kültürel rölativizm dahil herhangi bir görecelilik tezi, bu tür temel hak ihlallerini meşru hale getirmeye yönelik bir araç olarak kabul edilemez.

5. KADININ CİNSEL SAKATLANMASININ ORTADAN KALDIRILMASINA YÖNELİK ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/104 sayılı kararıyla kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nin 2. maddesinde kadının cinsel sakatlanması ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, kadına yönelik şiddet eylemleri olarak açıkça sayılmıştır.³⁸

³⁷ Salime Leyla Gürkan, "Sünnet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet--hitan/E.T.30.04.2021>.

³⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Declaration on the Elimination of Violence against Women", 20 Aralık 1993, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx> (Erişim Tarihi 13 Nisan 2019).

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 1990 yılında gerçekleştirilen dokuzuncu oturumunda kabul ettiği 14 numaralı Genel Tavsiye Kararı,³⁹ kadının cinsel sakatlanması konusuna ayrılmıştır. Bu kararda, kadının cinsel sakatlanması uygulamalarının ve kadın sağlığına zararlı diğer geleneksel uygulamaların sürdürülmesinden; kadının cinsel sakatlanması gibi zararlı uygulamaların sürdürülmesine yardımcı olan kültürel, geleneksel ve ekonomik baskıların devam etmesinden büyük bir endişe duyulduğu belirtilerek taraf devletlere aşağıdaki tavsiyeler sunulmuştur:

- a) Taraf Devletlerin kadının cinsel sakatlanmasını ortadan kaldırmak için uygun ve etkili önlemleri alması. Bu tür önlemler şunları içerebilir:

Üniversiteler, tıp veya hemşirelik dernekleri, ulusal kadın örgütleri veya bu tür geleneksel uygulamalarla ilgili diğer temel veri organları tarafından söz konusu verilerin toplanması ve yayılması,

Kadının cinsel sakatlanmasının veya kadına yönelik diğer zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması için ulusal veya yerel düzeyde çalışan kadın örgütlerinin desteği,

Kadının cinsel sakatlanmasının ortadan kaldırılmasına yönelik tutumları etkilemek için medya ve sanat dahil her düzeyde siyasetçilerin, profesyonellerin, din ve toplum liderlerinin iş birliği yapmaya teşvik edilmesi,

Kadının cinsel sakatlanmasından kaynaklanan sorunlara yönelik araştırma bulgularına dayalı uygun eğitim ve öğretim programlarının ve seminerlerin başlatılması,

- b) Taraf Devletlerin, ulusal sağlık politikalarına, halk sağlığı hizmetlerinde kadının cinsel sakatlanmasını ortadan kaldırmayı amaçlayan uygun stratejileri dahil etmeleri. Bu tür stratejiler, kadının cinsel sakatlanmasının zararlı etkilerini açıklama konusunda geleneksel doğum görevlileri de dahil olmak üzere sağlık personelinin özel sorumluluğunu içerebilir.

³⁹ Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, "General recommendation No. 14: Female circumcision", ss. 1-2, https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_3729_E.pdf/E.T. 27.04.2021.

- c) Taraf Devletlerin, zararlı geleneksel uygulamaları ortadan kaldırmaya yönelik çabaları desteklemek ve yardım etmek için Birleşmiş Milletler sisteminin uygun kuruluşlarından yardım, bilgi ve tavsiye talep etmeleri,
- d) Taraf Devletlerin, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 10. ve 12. maddeleri uyarınca Komite'ye sunduğu raporlara, kadının cinsel sakatlanmasını ortadan kaldırmak için aldıkları önlemlere ilişkin bilgileri de dahil etmesi yönünde tavsiye kararları alınmıştır.

İstanbul Sözleşmesi olarak da anılan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi⁴⁰, giriş kısmında, kadınların ve genç kızların insan haklarının ciddi bir biçimde ihlalini oluşturan ve kadınlarla erkekler arasında eşitliğin sağlanmasının önünde büyük bir engel olan kadının cinsel sakatlanması gibi ciddi şiddet türlerine sıklıkla maruz kaldığının çok büyük bir kaygıyla bilincinde olduğunu vurguladıktan sonra kadının cinsel sakatlanması konusuna 38. maddesinde yer vermiştir. 38. madde hükmüne göre: Taraflar aşağıda belirtilen kasten gerçekleştirilen eylemlerin cezalandırılmasını temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır:

- a) Kadının labia majora, labia minora veya klitorisinin tümünün kesilip çıkartılması, labia majoranın kenarlarının birleştirilmesi veya başka türlü bir kesmeye tabi tutulması;
- b) Bir kadını a fıkrasına belirtilen eylemlerden birine maruz kalmaya zorlama veya bu eylemleri bir kadına yaptırmak;
- c) Bir genç kızı a bendinde belirtilen eylemlerden herhangi birine teşvik etmek, zorla maruz bırakmak veya bunları bizzat kendisine uygulamak.

Kadının cinsel sakatlanması uygulamasını ortadan kaldırmak amacıyla uluslararası arenada 1990'lı yılların sonlarından bu yana çalışmalar yürütülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, 1997 yılında, önceki on yıllardaki çalışmalara dayanarak, UNICEF ve UNFPA ile birlikte kadının cinsel sakatlanması uygulamasına karşı ortak bir bildiri yayımla-

⁴⁰ Avrupa Konseyi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme, İstanbul, 2011, <https://rm.coe.int/1680462545/E.T.14.10.2021>.

mıştır.⁴¹ Yine 2008 yılında Dünya Sağlık Örgütü, diğer dokuz Birleşmiş Milletler organı ile birlikte, kadının cinsel sakatlanmasını ortadan kaldırmak konusunda artan savunuculuğu desteklemek amacıyla “Kadının Cinsel Sakatlanmasını Ortadan Kaldırmak: Kurumlar Arası Bir Bildiri” isimli bir bildiri yayımlamıştır. UNICEF, 2008 yılından bu yana UNFPA ile Kadının Cinsel Sakatlanmasının Ortadan Kaldırılması: Değişimi Hızlandırma Ortak Programı üzerinde çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve İnsan Hakları Konseyi kararlarına dayanan söz konusu Ortak Program, 2030 yılına kadar kadının cinsel sakatlanması uygulamasını ortadan kaldırmak amacıyla konuya küresel ilgi çekmeye çalışmaktadır.⁴² 2010 yılında Dünya Sağlık Örgütü, diğer önemli Birleşmiş Milletler kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde “Sağlık Hizmeti Sağlayıcılarının Kadının Cinsel Sakatlanması Uygulaması Yapmasını Engellemek İçin Küresel Bir Strateji” yayımlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü, ülkeleri bu stratejiyi uygulamak konusunda desteklemektedir. Aralık 2012’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, kadının cinsel sakatlanmasının ortadan kaldırılmasına ilişkin bir kararı kabul etmiştir. UNICEF, 2013 yılında yayımlanan bir önceki raporu temel alarak, 2016 yılında, inançları, tutumları, eğilimleri gibi sebeplerle 30 ülkede kadının cinsel sakatlanması uygulamasının yaygınlığını ve uygulamaya yönelik küresel çapta program ve politikalarını belgeleyen güncellenmiş bir rapor yayımlamıştır. Mayıs 2016’da Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF ve UNFPA işbirliğiyle bir ortak program gerçekleştirilerek, kadının cinsel sakatlanması uygulamasından kaynaklanan sağlık komplikasyonlarının yönetimine ilişkin ilk delile dayalı prensipler kılavuzu ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu kılavuz, kadının cinsel sakatlanması uygulamasına tabi tutulmuş kadınlara gerçekleştirilen sağlık müdahaleleri üzerine mevcut en iyi kanıtların sistematik bir incelemesine dayalı olarak geliştirilmiştir. 2018 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından, kadının cinsel sakatlanmasının komplikasyonlarının önlenmesi ve yönetilmesinde sağlık hizmeti sağlayıcılarının bilgi, tutum ve becerilerini geliştirmek için kadının cinsel sakatlanması hakkında bir klinik el kitabı yayımlanmıştır.⁴³

⁴¹ World Health Organization, “Female Genital Mutilation”, 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

⁴² UNICEF, “Female Genital Mutilation”, September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

⁴³ World Health Organization, “Female Genital Mutilation”, 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.

6. SONUÇ

Geleneksel bir uygulama olan kadının cinsel sakatlanması, kadın ve kız çocukları üzerinde hiçbir sağlık yararına sebep olmadığı gibi birçok sağlık sorununa yol açan; cinsiyetler arasındaki köklü eşitsizliği yansıtan ve kadınlara karşı aşırı bir ayrımcılık biçimi olan; kadın ve kız çocuklarının insan haklarının ihlali niteliğinde bir uygulamadır. Bu uygulama aynı zamanda bir kişinin sağlık, güvenlik ve fiziksel bütünlük haklarını, işkence ve zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleden uzak olma hakkını ve işlemin ölümle sonuçlanması durumunda yaşama hakkını ihlal etmektedir. Kadının cinsel sakatlanması uygulamasına maruz kalan kız çocuklarının, çocuk gelin olma ve okulu bırakma riski artmakta, bu da kendileri ve toplumları için daha iyi bir gelecek inşa etme yeteneklerini tehdit etmektedir. Ulusal hukuklarda, uygulamanın yasaklanması ve bir suç olarak kabul edilmesi söz konusu olmakla birlikte, toplumdan dışlanma endişesi ile halen uygulamanın yoğun olarak devam ettiği de bilinmektedir. Hiçbir sağlık yararına yol açmayan, aksine pek çok sağlık zararına sebep olan söz konusu geleneksel uygulamanın, insan haklarının bir ihlali olduğu tartışmasızdır. İnsan hakları ihlallerinin ise ne kültürel görecelik ne de başka bir tez ile meşrulaştırılamayacağı açıktır.

Kaynakça

Kitaplar/Kitap Bölümleri

- Acar Feride, "Kadınların İnsan Hakları Hukuku Birinci Oturum Konuşması", İnsan Hakları Hukuku ve Kadın, Der. Bihterin Vural Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2003, ss. 20-31.
- Aybay Rona, İnsan Hakları Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Dinçkol Bihterin Vural, "Kadının İnsan Hakları", İnsan Hakları Hukuku ve Kadın, Der. Bihterin Vural Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2003, ss. 13-20.
- Erin Recep, "Tüm Yönleriyle, Yanlış, Geleneksel, Yıpratıcı, Tıp Dışı Bir Uygulama Olan Kadın Sünneti", Scientific Developments, Ed. Mehmet Dalkılıç, Gece Akademi, Ankara, 2019, ss. 135-146.
- Gülmez Mesut, "İnsan Hakları Olarak Sosyal Haklar ve Sosyal Haksızlıklar", Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu 22-23 Ekim 2009 Akdeniz Üniversitesi Antalya Bildiri Kitabı, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara, 2009, ss. 3-18.

Seymen Çakar Ayşen, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Çeyiz Cinayetleri", *Osmaneli'den 21. Yüzyılı Okumak Bildiriler Kitabı*, Ed. Murat Ercan, Ali Ayata ve Sultan Ece Altınok Çalışkan, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, 2016, Ss. 1698-1703.

Makaleler

Althaus Frances A., "Female Circumcision: Rite of Passage or Violation of Rights?", *International Family Planning Perspectives*, September 1997, Vol. 23, No. 3, pp. 130-133.

Avşar A. Filiz, Kanuncu, Serdal ve Keskin, H. Levent, "Kadın Sünneti", *Türkiye Klinikleri Jinekoloji Obstetrik*, 2008, 18/5, ss. 321-326.

Baykal Akmeşe, Zehra ve Bilge, Ayşegül, "Kadın Sünnetinin Kadının Ruhsal Durumuna Etkisi", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2014, 30/1, ss. 101-110.

Can Hatice Büşra, "Olağanüstü Durumlarda Geliştirilen Sosyal Politikaların Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkisinin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi: Covid-19 Pandemisi Türkiye Örneği", *Sosyal Hizmet*, Temmuz-Aralık 2020, s. 47-63.

Demir Esra, "İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm", *MÜHF-HAD*, c. 14, S. 3, ss. 209-242.

Gallo Pia Grassivaro, "Female Circumcision in Somalia: Some Psychosocial Aspects", *Genus*, Gennao-Giugno 1985, Vol. 41, No. 1/2, pp. 133-147.

Geletu Foziya Feleke, "Etiyopya Kadın Hakları Hukuku", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C. 9, S. 1, ss. 303-322.

James Stanlie M., "Shades of Othering: Reflections on Female Circumcision/Genital Mutilation", *Signs*, Summer 1998, Vol. 23, No. 4, pp. 1031-1048.

Kouba Leonard J. ve Muasher, Judith, "Female Circumcision in Africa: An Overview", *African Studies Review*, March 1985, Vol. 28, No.1, pp. 95-110.

Örnek Büken Nüket, "İstanbul Sözleşmesi Bağlamında Kadın Sünneti", *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 2019, 20/2, ss. 17-42.

Özenç Berke, "Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2006, C. LXIV, S. 2, ss. 145-166.

Seymen Çakar, Ayşen, "Hukuki Bir Kavram Olarak İnsan Onuru", *Hukukun Gençleri Sempozyumu 3 Hukuk Felsefesi*, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Antalya Barosu, 2012, ss. 1-8.

Seymen Çakar, Ayşen, "Kadının İnsan Haklarından Bir Sapma Örneği: Hindistan'da Sati Geleneği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2015, S. 120, ss. 73-87.

Silverman Eric K., "Anthropology and Circumcision", *Annual Review of Anthropology*, 2004, Vol. 33, pp. 419-445.

Soyer Senem, "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", *Ekev Akademi Dergisi*, Yaz 2014, Yıl: 18, S. 60, ss. 403-414.

İnternet Kaynakları

- Avcı Kürşat ve Özdedeli, Kaan, "Kadın Cinselliği ve Kültürel Farklılıklar", Kadın Cinsel Sağlığı, 2015, ss. 224-230, jag.journalagent.com/E.T.01.05.2021.
- Avrupa Konseyi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme, İstanbul, 2011, <https://rm.coe.int/1680462545/E.T.14.10.2021>.
- Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, "General recommendation No. 14: Female circumcision", https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_3729_E.pdf/E.T.27.04.2021, ss. 1-2.
- Gürkan Salime Leyla, "Sünnet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet--hitan/E.T.30.04.2021>.
- Kordalı Gizemnür, "Pandemi Sürecinde Çalışanlara Yönelik Riskler Çalışana Destek ve Özbakım", 2020, <https://idealsosyalthizmet.com/icerik/uploads/2020/08/Pandemi-surecinde-calisana-yonelik-riskler-calisana-destek-ve-ozbakimmm.pdf/E.T.09.02.2021>, ss. 1-34.
- UNICEF, "Female Genital Mutilation", September 2020, <https://www.unicef.org/protection/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, "Declaration on the Elimination of Violence against Women", 20 Aralık 1993, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx/E.T.13.04.2019>.
- World Health Organization, "Female Genital Mutilation", 3 February 2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation/E.T.28.04.2021>.